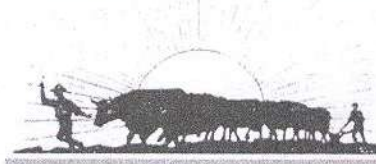

ІСТОРИКО-АГРАРНІ ОБРІЇ

№31

2015 р.

Виходить з квітня 2004 р.

СИМПОЗИУМИ З АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ В УКРАЇНІ

Всеукраїнські симпозиуми з аграрної історії мають вже давню традицію. Ще в часи пошуків організаційного ґрунту для утвердження національної історіографії, у певному сенсі далекому 1996 р., відбувся перший такий симпозиум у місті Умані у тамтешній сільськогосподарській академії, яка нині — Уманський національний університет садівництва. Ініціатором заходу була група авторитетних істориків-аграрників з різних науково-освітніх закладів держави: Р. Д. Лях, В. В. Калініченко, П. П. Панченко, В. І. Марочко, А. М. Шатохін та інші. У симпозиумі взяли участь науковці Києва, Донецька, Харкова, Черкас, Умані, Ужгорода, Львова, Запоріжжя, Івано-Франківська, Сімферополя та інших міст України.

У складних умовах 1990-х рр. науково-педагогічна громадськість Черкаського університету знайшла в собі сили продовжити скликання симпозиумів, у чому була активно підтримана Інститутом історії України НАН України. На початку ХХІ ст. симпозиуми стали звичними для істориків сільського господарства і селянства. Організаційну роль у їх проведенні завзято беруть на себе Інститут історії України НАН України, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького та наше Товариство.

Симпозиуми з проблем аграрної історії набули стабільності у діяльності та популярності у наукових колах, проводяться кожні 2-3

роки і мають вже традиційний склад учасників з усіх куточків країни. До українських вчених долучалися й наукові сили зарубіжжя. У роботі симпозиумів брали участь науковці з білоруських та російських університетів та академічних установ, часом й інших країн. У роботі VI-го симпозиуму брав участь представник Ірану. VII-й та VIII-й симпозиуми мали статус міжнародних.

Симпозиуми з проблем аграрної історії набули стабільності у діяльності та популярності у наукових колах, проводяться кожні 2-3 роки і мають вже традиційний склад учасників з усіх куточків країни. До українських вчених долучалися й наукові сили зарубіжжя.

Учасники VI-го симпозиуму.

16 березня 2006 р.

У роботі симпозіумів брали участь науковці з білоруських та російських університетів та академічних установ, часом й інших країн. У роботі VI-го симпозіуму брав участь представник Ірану. VII-й та VIII-й симпозіуми мали статус міжнародних.

На симпозіумах розглядаються актуальні питання розвитку селянства з найдавніших часів і до сучасності, порушуються нові теми і доповнюються вже відомі сторінки вітчизняної і світової аграрної історії, даються оцінки подіям і явищам історичного минулого з точки зору новітніх теоретичних підходів. Традиційною для учасників симпозіумних зібрань стала велика увага до XIX–XX ст. При цьому спостерігається посилений інтерес до соціокультурних аспектів історії селянства, його політичної культури, форм адаптації до процесів модернізації та ринкових відносин. Менший прояв зацікавлень — до середньовіччя та раннього нового часу. Кожний з симпозіумів виявляє рубіж реального стану дослідженості історії селянства та аграрного виробництва.

Симпозіуми сприяють підтримці професійного оптимізму науковців і впевненості у поступальному процесі наукового оволодіння проблемами суспільного поступу. Вони забезпечують встановлення продуктивних інтелектуальних зв'язків між істориками різних регіонів, зумовлюють вироблення планів наукового осягнення історичного минулого, наукову експертизу історико-аграрних досліджень.

Симпозіуми виявляють пильний інтерес до сучасних питань сільськогосподарського виробництва та соціальних проблем села.

Учасники аналізують і розробляють підходи до подолання нинішніх негативних тенденцій у розвитку сільського господарства, містять рекомендації щодо використання історичного досвіду для розв'язання інституціональних проблем сільської місцевості. При цьому симпозіуми не раз безпосередньо знайомилися з роботою сільгоспідприємств, не по-кабінетному вивчали становище трударів села. Учасники симпозіумів високо шанують тих практиків сільськогосподарського виробництва, які підтримують, створюють умови для роботи істориків-аграрників, дають можливість знайомитися з реаліями сучасного сільського життя в усіх його аспектах.

З метою популяризації симпозіумів з аграрної історії, кращої історіографічної фіксації їх науковому просторі та підтримки навколо них сприятливої морально-професійної атмосфери з нагоди VI-го, VII-го, VIII-го та X-го симпозіумів були виготовлені пам'ятні значки. Починаючи з VI-го симпозіуму кожний такий форум мав свій символ-емблему.

Матеріали симпозіумів традиційно публікуються в спеціалізованому селянствознавчому виданні — збірнику наукових праць «Український селянин», який вже тривалий час, більше півтора десятка років, відкриває дорогу історико-аграрним дослідженням.

Всеукраїнські симпозіуми з аграрної історії витримали випробування на витривалість, а разом з ними, без малого, і ціле покоління українських істориків селянства і сільського господарства.

доц. А. П. Іржавська

Учасники IX-го аграрного симпозіуму, 20 вересня 2012 р.

2–3 жовтня 2014 р. у стінах Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького відбувся Десятий Всеукраїнський симпозіум з проблем аграрної історії. Як і попередні наукові форуми, він був організований Інститутом історії України НАН України, Черкаським національним університетом та Науковим товариством істориків-аграрників. У роботі симпозіуму взяло участь близько 100 науковців, які представили майже всі регіони України — наукові школи Вінниці, Дніпропетровська, Донецька, Запоріжжя, Кам'янця-Подільського, Києва, Кіровограда, Кременчука, Кривого Рогу, Луцька, Львова, Миколаєва, Полтави, Тернополя, Умані, Херсона, Хмельницького, Черкас, Чернігова, а також науково-освітні установи ряду інших країн, зокрема Польщі, Білорусі та Російської Федерації.

Відкрив Всеукраїнський аграрний симпозіум в.о. ректора Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доктор економічних наук О.В. Черевко. Він привітав учасників і гостей форуму, вказавши на велику значимість цього заходу та основні проблеми становища сучасного аграрно-промислового комплексу нашої держави.

З розлогим вітальним словом звернувся до учасників та гостей Всеукраїнського симпозіуму директор Інституту історії України НАН України, академік НАН України В. А. Смолій. Спрямовуючи роботу симпозіуму, він наголосив на актуальності та своєчасності проведення цього заходу, і зазначив, що останній покликаний розширити межі наукового пізнання і осмислити історичний досвід проведення ефективної трансформації аграрних відносин. При цьому Валерій Андрійович віддав належне зачинателям проведення симпозіумів, підкреслив роль спеціального фахового видання «Український селянин», окреслив найбільш перспективні напрямки подальшого дослідження історико-аграрних проблем.

Пленарне засідання проходило у формі доповідей з елементами наукової дискусії та обговорення. Велике зацікавлення викликав виступ почесного голови асоціації «Незалежне об'єднання сільськогосподарських виробників Чорнобаївського району», почесного голови Фонду ім. І. М. Піддубного П. Г. Душейка «Сучасне українське село: актуальні проблеми розвитку». Доповідач проаналізував соціально-економічне становище

сучасного українського села, вказавши на проблемні питання та водночас на шляхи їх вирішення, означив великий нереалізований потенціал українських сільгоспвиробників.

З цікавістю була зустрінута доповідь чл.-кор. НАН України, головного співробітника Інституту політичних і етносоціальних досліджень ім. І. Кураса НАН України проф. В. Ф. Солдатенка. Доповідач висловив спостереження, що свідчать про домінують реалістичності у підходах радянської влади до хлібної проблеми, та водночас про неабияку роль останньої у поглибленні протиборства в умовах громадянської війни. Чинник «українського хліба» виявився достатньо впливовою реалією, яка передішила хід і результати революційної боротьби 1917–1920 рр. в Україні та на усьому просторі колишньої Російської імперії.

З доповіддю на пленарному засіданні також виступив головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України проф. Р. Я. Пиріг. Доповідач проаналізував роботу Міністерства продовольства Української держави у 1918 р., правове регулювання внутрішнього продовольчого ринку, а також навів нові біографічні дані про міністра продовольчих справ Української Держави С. Гербеля.

Широкий спектр питань про місце і роль аграрного сектора та селянства в розвитку економічних та політичних процесів в Україні порушили у своїх доповідях на пленарному засіданні голова Наукового товариства істориків-аграрників проф. А. Г. Морозов, виконавчий секретар Товариства істориків-аграрників проф. І. А. Фареній, завідувач кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Черкаського національного університету проф. С. В. Корновенко та головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України, голова Асоціації дослідників голодоморів в Україні проф. В. І. Марочко.

Подальша робота симпозіуму проходила у діловій та творчій атмосфері у п'яти секціях. У першій секції, де розглядалися питання історіографії аграрної історії та аналізувалися основні історіографічні здобутки останніх десятиліть, з доповідями виступили: доцент Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна» О. А. Бундак, яка охарактеризувала дослідження Т. Шаніна щодо діяльності Всеросійського селянського союзу; доцент Черкаського національного університету К. В. Івангородський з аналізом палео-

ботанічних досліджень землеробства давніх слов'ян в історіографії; доцент Черкаського національного університету В. А. Іващенко, який охарактеризував сучасну історіографію податкової політики в українському селі; завідувач кафедри історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету проф. В. М. Лазуренко з аналізом наукової літератури щодо селянського господарства фермерського типу в 1920-х рр.; професор Черкаського національного університету Ю. П. Присяжнюк з аналізом поглядів інтелектуалів Наддніпрянщини другої половини XIX ст. на селянство.

У роботі секції, де розглядалися проблеми джерелознавства та методології історико-аграрних досліджень, взяли участь: професор кафедри теорії та історії держави та права Кременчуцького державного політехнічного університету Г. Т. Капустян, яка звернула увагу присутніх на маловідомі імена дослідників аграрної історії; доцент кафедри соціальної філософії та управління Запорізького національного університету О. М. Приймак з аналізом нарративних джерел з соціальної історії селянства; доцент Черкаського національного університету О. М. Тараненко, який акцентував увагу на важливості вивчення історичних джерел з аграрної політики періоду революції 1917–1921 рр.

Третя секція симпозіуму була присвячена проблемам етнокультурного буття, духовності і світогляду селянства. З доповідями виступили: завідувач кафедри історії та етнології України Черкаського національного університету проф. О. О. Драч, яка висвітлила просвітительську місію на селі випускниць вищих жіночих курсів; завідувач кафедри всесвітньої історії Черкаського національного університету проф. О. Г. Перехрест охарактеризував особливості відбудови та налагодження роботи культурно-просвітницьких закладів в 1943–1945 рр.; старший науковий співробітник Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН А. С. Білоцерківська проаналізувала діяльність українського науководослідного інституту тваринництва степових районів ім. М. Ф. Іванова «Асканія Нова» та ін.

У роботі четвертої та п'ятої секцій розглядалися особливості аграрного розвитку та становища селянства в умовах ринково-капіталістичної трансформації і суспільно-політичних потрясінь XIX – початку XX ст. та ра-

дьянський період. У ній взяли участь: доцент Черкаського національного університету В. Ф. Боечко з доповіддю про специфіку польської аграрної реформи 1919–1925 рр.; доцент Черкаського національного університету Г. М. Голиш, який висвітлив ленінсько-більшовицьку концепцію модернізації села; директор Державного архіву Черкаської області Т. А. Клименко акцентувала увагу на питанні сільськогосподарського виробництва на Черкащині; проректор з навчально-методичної роботи Черкаського національного університету В. М. Мойсієнко з доповіддю про проблеми федералізму у вітчизняній ліберальній думці, професор Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини З. В. Священко з доповіддю про ініціативи щодо аграрної політики на початку ХХ ст.; директор Навчально-наукового інституту історії і філософії Черкаського національного університету Н. І. Земзюліна, яка проаналізувала особливості становлення системи захисту прав жінок у 1920-ті рр.

Під час симпозіуму було презентовано ювілейний випуск інформаційного вісника Наукового товариства істориків-аграрників «Історико-аграрні обрії» та колекцію пам'яток значків. Десять років тому, у квітні 2004 р., вийшов перший номер газети, поява якого стала наслідком зростання лав Товариства та його значення в організації наукового простору Черкащини і України загалом. З 2004 р. вже три десятки інформаційного вісника побачили світ, розкриваючи події і проблеми громадського наукового життя. Газета вже має свою історію і стала звичним атрибутом діяльності Наукового товариства істориків-аграрників. Вона інформує наукову громадськість про здобутки у сфері дослідження селянства та сільського господарства, умов праці істориків.

На симпозіумі відбулася презентація нової селянствознавчої праці «Історія українського селянства», автором якої є завідувач кафедри історії України Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка проф. П. С. Коріненко. На основі інтегровано вивчення економічного і соціального життя селян, вплив внутрішніх і зовнішніх чинників вченим здійснено реконструкцію історії українського селянства упродовж IX–XXI ст., з'ясовано особливості землеволодіння і землекористування, визначено вплив революцій,

реформ, воєн та змін політичного й економічного устрою на ці процеси; охарактеризовано сучасний стан і перспективи розвитку аграрного сектору економіки України. Учасники симпозіуму з великим інтересом поставилися до нового видання з історії селянства і автор радо презентував кожному учаснику примірник книжки.

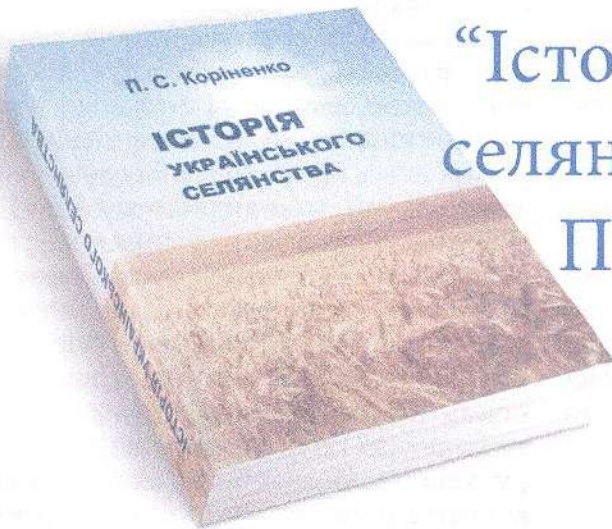
Ще одним презентованим виданням стала монографія завідувача кафедри архіврознавства, новітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Черкаського національного університету проф. А. Г. Морозова та викладача Черкаського медичного коледжу Л. Б. Сіріченко «Формування спільної аграрної політики країн Європейського Союзу (1990–2000 рр.)». У монографії проаналізовано широкі коло питань, пов'язаних із формуванням спільної аграрної політики Європейського Союзу, показано основні тенденції, напрямки і пріоритети удосконалення діючої моделі функціонування аграрного сектору економіки та соціального розвитку села, висвітлено механізми вироблення основних засад та напрямків агрополітики ЄС, розкрито сутність агрополітики ЄС у соціальній сфері.

Після секційних засідань учасники симпозіуму ознайомились з діяльністю сучасних сільськогосподарських підприємств агрокорпорації «Дніпро», центр якої знаходиться у селі Васютинці Чорнобайського району Черкаської області. Ця передова агропромислова організація забезпечує роботою мешканців 10-ти навколишніх сіл, обробляє близько 15 тисяч гектарів орної землі. Піддом для учасників симпозіуму був засновник і почесний президент корпорації «Незалежне об'єднання сільськогосподарських виробників Чорнобайського району» П. Г. Душейко.

По завершенні симпозіуму було підбито підсумки наукового форуму і дано оцінку виступам учасників конференції, вироблені рекомендації щодо подальшого дослідження аграрної історії, а також визнано доцільність і важливість проведення таких заходів у майбутньому. Десятий симпозіум став достойним кроком у науковому осягненні складного шляху українського селянина в історичному просторі і дав імпульс науковому поступу в галузі благородної справи селянствознавчих досліджень.

доц. А. П. Іржавська

НОВА ПРАЦЯ З СЕЛЯНСТВОЗНАВСТВА:

“Історія українського селянства” професора
П. С. Коріненка

У процесі роботи 10-го симпозіуму з аграрної історії відбулася презентація нового узагальнюючого дослідження з історії українського селянства, здійсненого координатором «Тернопільської секції» Товариства, професором П.С.Коріненком. Праця створена у формі навчального посібника для студентів-істориків, і покликана служити забезпеченню навчального процесу з відповідного спецкурсу в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Її структура передбачає як систематичний виклад історичного розвитку українського селянства, так і знайомство з соціокультурними характеристиками селянської верстви, які мають кросісторичний характер, а також проблемами, які пов'язані з становищем сучасної аграрної галузі.

Така схема викладу матеріалу цілком виправдана з огляду на досить сталі світоглядні, соціально-психологічні та культурні особливості селянства та зв'язок сільськогосподарського виробництва з іншими сферами соціального та економічного життя.

Зміст роботи засвідчує, що він може використовуватися не тільки для вивчення і наукового освоєння історії селянства, а й історії народного господарства, соціальної історії України.

Основою для створення праці став широкий спектр спеціальної наукової літератури з питань історії селянства та сільського господарства, апробація напрацювань професора П.С.Коріненка у процесі викладання відповідної дисципліни в Тернопільському педуніверситеті — власне, лекційні матеріали автора. Певну роль відіграли також консультації з істориками-аграрниками ряду науково-освітніх закладів Дніпропетровська, Києва, Кременчука, Черкас. У результаті — у підготовленій праці достатньо органічно поєднані основні положення сучасної наукової літератури та власне авторське бачення історії українського селянства.

Зміст роботи враховує усі тенденції наукового вивчення проблем історії українського селянства і на основі сучасних досягнень історичної науки, а також знань з соціології, екології, економічної теорії та інших дисци-

плін висвітлює розвиток селянської верстви з найдавніших часів до сьогодення та пов'язані із сільськогосподарським виробництвом проблеми. Виклад матеріалу належно систематизований, змістовний і лаконічний, доступний як для сприйняття науковцями, так і студентським загалом. Праця містить усі необхідні для студента методичні матеріали: списки літератури, програми, плани семінарів, тощо.

У посібнику розкритий увесь комплекс проблем, що існує навколо аграрного сектору економіки: продовольчої безпеки, екології і природних ресурсів, соціального розвитку. Спеціальні теми присвячені питанням сучасного агропромислового виробництва, демографічного становища села, інфраструктурним аспектам сільської місцевості. Також показані засадничі основи соціальної свідомості селянства, що набули сталого характеру і характерні для українського народу в цілому. Це надає підготовленому виданню переконливої актуальності, яка ґрунтується не лише на суто пізнавальних аспектах, а й на необхідності вирішення проблем сучасної епохи.

Історичний розвиток селянської верстви в інтерпретації автора детермінований характером землеволодіння та землекористування. Соціальні ознаки селянської верстви, відображені у підготовленому навчальному посібнику, в період з часів давньої Русі і до ХІХ ст. показані як такі, що виростають з поземельних відносин. У контексті селянського господарювання розкривається й питання феодального землеволодіння. Такий підхід не викликає принципових заперечень з огляду на специфіку життєдіяльності селянства,

його господарської діяльності та пов'язаності соціального становища з особистою залежністю від земельної аристократії та позаекономічною мотивацією до праці у феодальних маєтках.

Історія селянства у ХХ ст. подана через призму шляхів пристосування аграрного сектора економіки до умов товарного виробництва, ринкових відносин, технічної модернізації. Автор бачить основний механізм адаптації сільгоспвиробництва в проведенні відповідної державної політики. У посібнику запропоновано бачення етапів аграрних реформ, які втілювалися різними владними режимами впродовж ХХ ст. Такий характер подачі матеріалу виправданий і з точки зору характеру змін та еволюції селянської верстви, виробничих і земельних відносин, так і доступністю їх сприйняття читачем-студентом, який буде оволодівати знаннями з відповідної дисципліни.

Нова праця з історії українського селянства — корисний внесок у вітчизняну скарбницю навчальної і наукової літератури та поширення, популяризації і засвоєння знань з історії селянської верстви і сільського господарства, виховання пошани до сільськогосподарської праці і трудівників села. Навчальний посібник «Історія українського селянства», підготовлений професором П. С. Коріненком, заслуговує схвалення та рекомендації щодо використання у навчальному процесі освітніх закладів та дослідницькій роботі сучасних науковців.

проф. І. А. Фареній

РІШЕННЯ РАДИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІСТОРИКІВ-АГРАРНИКІВ

5 вересня 2014 року рада Товариства розглянула питання про проведення 10-го Всеукраїнського симпозиуму з аграрної історії та відзначення 15-ї річниці Товариства, і прийняла наступні рішення:

1. Вжити організаційних та фінансових заходів з проведення 10-го Всеукраїнського симпозиуму з аграрної історії.

2. Відзначити 15-ту річницю Товариства в порядку економії коштів та внутрішніх організаційних заходів.

15 квітня 2015 року рада розглянула наступні питання:

1. Про проведення звітно-виборних Загальних зборів Товариства,

2. Рекомендація до друку наукових праць.

За підсумками розгляду цих питань були ухвалені такі рішення:

1. У зв'язку з завершенням строку повноважень керівних органів Товариства провести звітно-виборні Загальні збори організації.

2. Схвалити оприлюднення серед громадськості шляхом опублікування:

- наукової праці члена Товариства («Київська секція»), доцента кафедри українознавства Національного університету харчових технологій Силки Оксани Захарівни «Громадські об'єднання українського села наприкінці XIX — на початку XX ст.: становлення та діяльність (на матеріалах Лівобережжя). — Київ, 2015»;

- наукової праці члена Товариства («Тернопільська секція», координатор секції), професора кафедри історії України Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Коріненка Павла Степановича «Трансформації земельних відносин в українському селі (IX — початок XXI ст.). Порівняльний аналіз. — Тернопіль, 2015. — 450 с.»

- наукової праці члена Товариства (член ради НТІ-А, відповідальний секретар зб. «Український селянин»), проректора з наукової та інноваційної діяльності Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Корновенка Сергія Валерійовича та викладача суспільних дисциплін Черкаського художньо-технічного коледжу Берестового Андрія Івановича «Податкові платежі селянства Наддніпрянської України у другій половині XIX — на початку XX ст. — Черкаси, 2015».

Інформаційний вісник Наукового товариства істориків-аграрників
«ІСТОРИКО-АГРАРНІ ОБРІЇ»

Засновник: Рада Наукового товариства істориків – аграрників.
Виходить щоквартально.

Наклад 100 примірників

Редактор:

Вікторія Кіреєва

тел.: 35-28-50

При оформленні газети використовуються ілюстрації з сільськогосподарської преси 1910–1920-х років

Адреса редакції:

бул. Шевченка, 81, к. 504.

Черкаси, 18031

тел.: (0472) 35-28-50

Виготовлено ФОП Гордієнко Є.І.
тел. (067) 444-28-94

Адреса

Наукового товариства істориків-аграрників:
бул. Шевченка, 81, к. 505.
Черкаси, 18031
тел.: (0472) 35-28-50